

САБОР

Нечујно скачући преко климавих зидова, провлачећи се вјешто кроз пролазе за јањце журила је лија гипко кроз ниско грмље, спарушено и грбаво преко Гаја и Равни, према Динари. За њом једнако спретно, научени и прије но су угледали свијет грабише, држећи се више заклона и поподневног 'лада, њени лисичићи према којима би мајка с времена на вријеме заставши погледала.

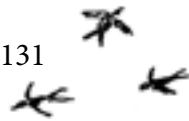
Из другог правца, са козјачке стране пристизали су вуци, било самци или у чопорима, час у трку, час у малим скоковима. Долазили су и преко долине скроз из Промине, препознавајући се и поздрављајући са браћом са Козјака. Онда истим путем преко Боснића горе у Планину.

Између редова постојања грабиле су ситне звјерке, лаког трка само би се учиниле и неко да их гледа не би био сигуран да их је и видио у касно љетном осјену. Прасад су климајући њушкама и стално нешто рујући у пролазу пратили остале, њихова младунчад са бијелим круговима на трупима зрцалила су пропланцима попут разиграних одбљесака.

А горе под облацима надљетале су плахе ластавице, ранојутре гугутке и увијек будни јастребови, орлови, врапчићи, косовице и зебе, ескадриле врана и чворака, летивши мало па онда скривени у удаљеним крошњама надгледајући и чекајући сву ту братију што по земљи путује ка заједничком им циљу.

Све невидљиво у шуми и кршу постало је видљиво, непокретно и скривено сад се кретало и објавило, без страха, јер нико никог сад међу звјерским родом дирао није.

Скоро се смркло кад под стољетне букве на Брезовцу са свих страна почеше пристизати звијерови и као да је невидљива рука управљала њима, заузимајући своја мјеста између дебала, испунивши цијелу шуму да се убрзо ушатим главама лисица и јазаваца, вукова и чагљева краја није могло назријети. Зечеви и вјеверице, репати

пухови и друга мања шумска чељад стадоше у први ред, и тако по величини вириле су радознале главе осталих, све до породица међеда. Изнад глава на гранама што су се лагано повијале стајао је птичји род, распоређен по врстама и величини.

Повјетарац је подилазио испод крошњи што су се глагољиво одазивале лишћем и пјесмом о животу и пролазности, предосјећајући у висинама љета крај. Животињски жамор бијаше готово нечујан и удешен тако преплитао се са вечерњим лахором.

Потрајало је чекање ноћ или двије, можда три, нико се није мицао осим глагољивог лишћа у првом мраку, још увијек наранџастом по крајевима, а плавом по средини и окићеног првим звијездама чије свјетло је бљескало из прошлости.

Онда, једне вечери кад су се сви већ спремали да загуде лишћа пјесму, свако на свој начин, заћутише крошње прије него су и почеле да се заносно њишу. Небо поплави, па поцрвени као да је обливано крвљу, звијезде се не упалише и на свод се навуче негледљиво црnilo. Ништа се није чуло, тек неки кратки туп ударац у дубини шуме.

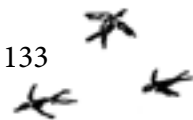
По деблима су на једном почеле шарати сјенке. Просула се кумова слама свуд по шуми и у тој шашавој свјетлости по облицима и крзненим тијелима прелазила је погледом Она коју видјети не можеш. Сва звијерад су знала да је ту. Нису јој чули ни кораке, а сваком створу у шуми је пришла и завукла прсте у крзно, перје, погладила крљушти.

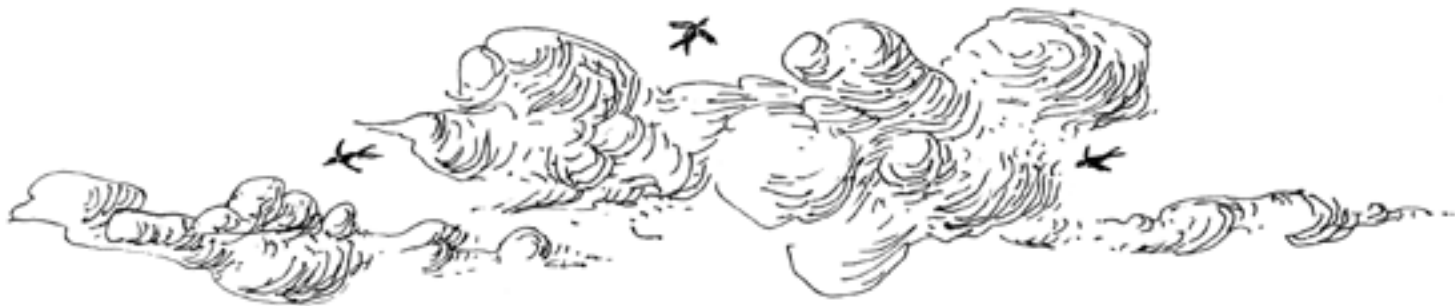
Њена природа била је и њихова, разумјели су се откуцајима, стварањем и повратком праху, љетом и зимом, пупољком и мразом што му главу скида, крвљу оног који је пролива и зубом оног што је пије. Говорили су сви једним језиком, језиком живота.

– Отишли су – попут мрва низ глатку кору букава силазиле су и у земљу забијале се ријечи, безброј одјека понирући избијало је потом кроз испуцало стијење на лицу Планине браздајући је и старећи је још више, наредних љетних јутара и свих година које још нису ни дошле.

– Отишли су, а ко није, нема га – праскало је са сваком новом зором заједно за излазећим сунцем, које је сијало ником, од те ноћи кад се то објави самим животом ишчезлим.

Све се жиће чудило, окретало се и у невјерици увлачило главе, вртило реповима и стригло ушима.

– Питајте орлове, или сове, оне што по мраку виде ће вам и сад рећи, има ли упаљеног свјетла на тараџи да се види, или пред конобом да се суди пред нову бербу од кријести перу и чисте. А гроздови се обијесили, препукли од слада али нико не зобље па се и чворцима не мили. Чује ли се мекет и мукање из торина? Шуљају ли се дјеца раним крушкама, окреће ли неко младе курузе на жару, сједи ли се и чаврља на бунарима и чатрњама, има ли ко да пјева код оваца, карта ли се, балота ли се – пролазило је шумом и у трену се увлачило у срца свих, постајало памћење или заборав.

– А шта ћемо сад кад њи’ нема? – забрунда медо из дубине све чешући главу о букву.

Многе је то питање једнако мучило па се накостијешише у знак одобравања, али знајући Њу не дижући пуно главу.

Чула се потмула грмљавина као паљба неба, плотуни почасни или одјек смрти.

– Чекаћемо, или ће неко други доћи, или ће се ови вратити. Једном. Неко. Можда се привикну на неко туђе сунце, друге господаре, друге обичаје. Живот се увијек може почети изнова, не и историја, рођаци... Тако ће се можда неком намјернику учинити згодан овај крај да мало проживи, па ће остати, мислећи да ништа прије њега није било. Ми ћемо чекати, јер ми и не знамо ништа друго, доли чекати од изласка до заласка, или обратно, како се коме намјестило. Оће нико није господар. Газдарица је суша, глад, сјекавац што сатрати га не мо’ш. Онај ко заволи сјекавац и мирис смиља што најбоље подсјећа на жеђ, можда остане довољно дуго, довољно да разумије живот. Онај што се брзо привикао на неке друге мирисе, и не пуни му ноздрве као тамјан, мирис покошене траве или мирис из букаре вина, неће нам доћи – долазио је шапат из далека међу окупљене сабораше као ноћни вјетар. Лише је опет забрујило своју пјесму о проласку и скором опадању. Нечујно и глатко разиђе се сабор, неко ближем, неко даљем скровишту, мирно и не нападајући се у те дане одласка.

Август 1995. године

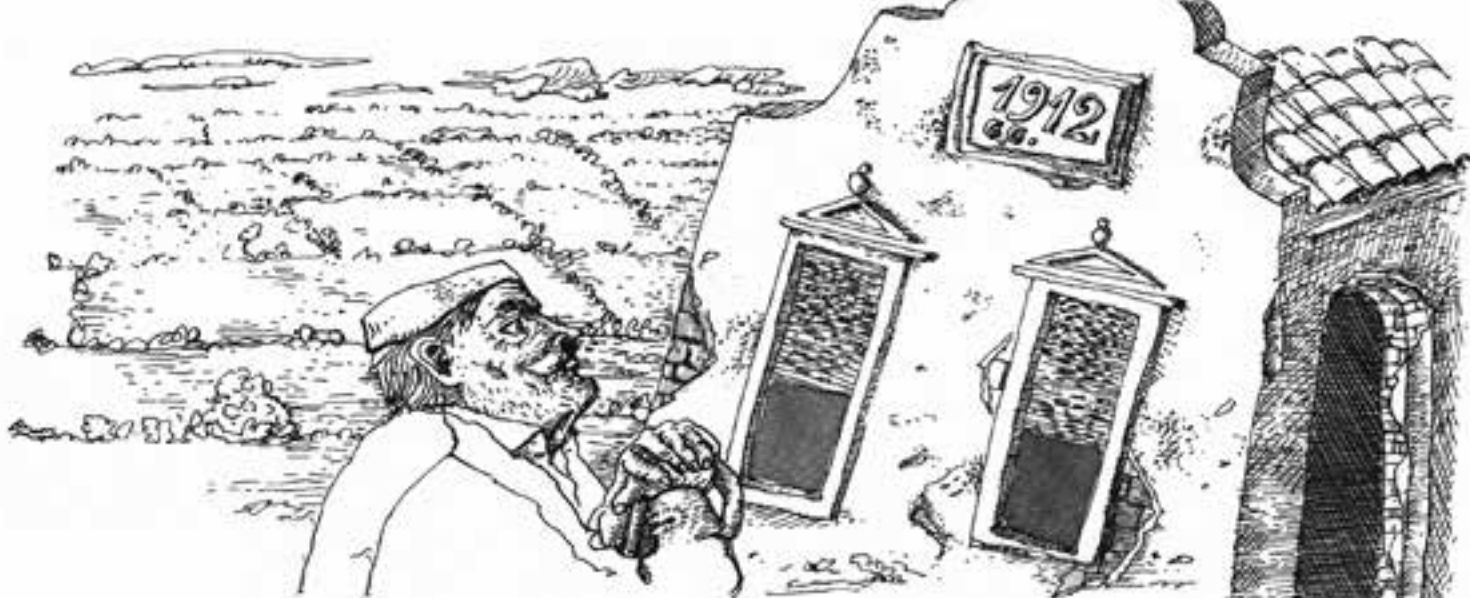

РАВНИЦА

Прије него би и отворио очи, у посјету пробуђеној свијести ушао би неистјериви и неуништиви мирис влаге и буђи старе швапске куће на чијој је ластавици стајала плоча са годином кад је Швабо, некадашњи власник из редова оних које су звали фолксдојчери, сазидао дом. Писало је 1912. Г. Г. Кад би стриц погледао та слова, није покушао одгонетнути које ли је швапско име носио именовани који није пропустио да стави плочу с годином као тачку у времену, тачку на један дио свог живота који је завршио и иза те тачке отпочео нови, сазидавши дом за себе и своју обитељ. Стриц је загледао ту годину и слова као у лице човјека којем је пуно година послије дошао у госте, непозван и небитан, без икакве плоче и обиљежја о свом доласку и останку у том мирису буђи и блата. Гледајући ту плочу и годину, будући и сам градитељ али и породичан човјек, осјећао је нелагоду и неку тиху срамоту, која као да није премашила неки задани праг и таква, остала је приватна, лична, и једина казна бијаде та плоча која подсећа на власника и мирис влаге који није дао да се на њ навикне ко год да дође у ту кућу што је правио Г. Г., како је знао и умио, од печене глине и блата, у банатској равници, коју је хтио неприпадајућ' да направи својом.

Скоро би убурио нос у црну турску каву, удишући њену јаку арому и тако љечећи своје чуло мириса од задаха куће. Спуштала се јесен, с маглом и лишћем на блатњаве улице које су под правим углом сјекле село, швапски правилно и прецизно, урамљујући тугу и недостајање. Стриц је одлазио и враћао се тим улицама, умјесто поздрава и на одласку и доласку подигао би поглед на плочу с годином и иницијалима. Погледао би према години чији бројеви као да нису означавали и били употребљавани ни за шта друго осим за дотичну кућу што је подигао Г. Г. од блата и печене глине, онда би крајичком ока осмотрио мистрију и фанглу у пластичном зидарском сићу што је носио у руци, једино што је понио кад се отишло, мислећи да ће му затребати оно

што је једино и знао да ради. Година, слова, алат, мирис куће у коју би потом уронио немајући избора, биле су редослијед, рутина, симболика. Као живот који се на крају обиљежи неким бројевима и словима, принудно склониште у које улази по нужди. Гроб, још туђи. Непомична магла, тешка, непробојна имала је исти мирис као и кућа. Некад му тај мирис није дао мислити, спавати.

Прође прва година у равници. Кажу они што прате и стављају плочице и обиљежја за лањске снијегове и прољетне бујице, да је зима те године била најхладнија и магле најгушће. Какво је било стање са мирисом у бројевима тешко је рећи, требало је прво од садашње године одузети ону с ластавице. По том рачуну велике су шансе да је мирис био јачи. Стриц је још могао понешто да ради, некад би ишао до Вршца, углавном са нашим, који пут и до Београда. Али сваки одлазак, а онда и повратак довео би га назад пред Г. Г. 1912. и пред непоправљиво осјећање да поред своје куће, доље у Далмацији, живи у овој швапској, од глине, блата и мириса.

Прође и друга година, извјештаји о магли и оборинама кад би гледали и мјерили блатњаве сокаке били су истовјетни, дани су се претакали у равну линију, засјала би сјећања око Петровдана кад се равница у сумрак по рубовима зацрвени као да ће пући и из те ране израсти планина из памћења или око славе кад мирис црног вина и печења са славске трпезе љубави надјача бар на трен мемлу и буђ. Но није прошао ни дан, а да плоча није погледала стрица и он њу. Како ли се осјећао Г. Г. кад је намјестио

ту плочу, мислио је стриц често, јесу ли му његови стари родитељи то дочекали. Заправо, ријетко се питао колико је Г. Г. имао година кад је сазидао тај дом. Ако би и поставио испред себе ту загонетку, видео би он тог швапског домаћина као човјека својих, поодмаклих средњих година. Није допуштао у мислима да то буде неки млађи човјек, рано сазрио, у вријеме кад се умно и кроз одговорност и жртву сазријевало раније.

Замишљао је он свог домаћина који га је примио под свој кров, а да га није ни питао, као свог вршњака, јер на неки тешко објашњив начин, своју судбину и губитак дома преклапао је замишљајући невидљиве судбинске нити, са усудом Г. Г. који је, ето, исто као и стриц, сазидао свој дом, а онда остао без њега. Куд' ли је отишао, пало би му некад на памет, падне ли на ум његовим потомцима ова кућа, испред које су можда некад давно учили 'одати, памте ли окус бресака из баште, доље испод амбара. Је ли кућа и тад имала исти мирис, или је тад мирисала на живот, а они непозвани пробудише својом несрећом тај мирис пропасти и трулежи?

Је ли с том плочом и годином на њој Г. Г. стао уз раме својим земљацима и комшијама Швабама, који су исто као и Г. Г. на своје ластавице окачили неку њихову преломну годину са својим иницијалима? Годину кад су постали људи. Умјесто плоче с годином, прође стрицу кроз главу, код нас би чо'ек посадио виноград. Виноград као знак зрелости, постојаности, карактера. И знало се, чији је виноград, ко га пршће и повија, ко у њему чупа траву, какво му је грожђе, додаје ли цукар. На винограду је писало све, још више него на плочи с годином и два слова. Али, нема сад нико да прочита шта у његовом винограду пише. А препричати шта пише, тешко је. Као што је тешко препричати укус вина што зној претворени је. Вода у вино.

Дође и трећа година. Равница већ постаде дом, онима што су се тек родили и онима што их у њу положише. Ови између тих граница, носили су се како су знали и могли, с блатом на ципелама које би се осушило и постало жуто, у аутобусу до Панчева или Београда. Бројке на ластавицама биле су само незнатан дио живота преточеног у знаке. Све су било цифре, бројеви, датуми. Живот од рођења, школе, радног стажа, до пензије, сав је био у бројевима и управо бројевима све креће и завршава. Тако се ово стричево разријешење с том плочом на којој стајаше 1912. љето послије Христа почело одмотавати исто неким бројевима, али из стричевог живота, а не из животописа извјесног Г. Г.

Избјеглице су почеле рјешавати нека важна земаљска питања, међу њима и она која су се тичала њиховог радног вијека и мировине на коју су имали право, без обзира што су прогнани из својих домова. Стриц је чуо као и остали да је најлакше ићи у не тако удаљени Вуковар и за почетак извадити увјерење о држављанству домовине у којој су раздомљени. Бијаде то неки поступак који се рутински обављао, али то питање стажа и папира стрицу је било најмања брига. Он се морао разрачунати с тим Г.Г. и значај те 1912. избрисати из главе, јер му се урезало у свијест да ништа и нико није постојало прије те године на овој швапској кући од блата и печене глине.

– Вала из равнице у равницу нећу ићи, какав Вуковар... идем право својој кући – разговарао је у себи. Да увјери себе да је има, да није само Г. Г. са својим земљацима, који су без разлике и на исто мјесто на ластавици постављали плоче с годином и иницијалима, саградио кућу и у њу уселио себе и своју жену и нејач, под кров и свој штит. Идем да преноћим макар једну ноћ, послје шта буде, ’ће год будем морао и колико год дуго, пристаћу. Стриц је донио одлуку и мимо свих који су одлазили у Сријем, ријешио да иде у Далмацију, на Полачу, један дан да се не поздрави са годином деветстодванаестом, већ да јутром погледа према Козјаку и Динари. Нису помагала одговарања синова и стрине, стриц ни за шта на свијету не би одустао од свог наума. Просто се разведрио одлучивши се на пут, ни мирис мемле није му више толико сметао, који је нарочито као тад у љетним мјесецима, постајао посебно тежак и опор измјешан са вањском влагом и врућином, могао је човјек тај мирис размазивати као неко уље. Онда умјесто подсјећања на историју која је почињала са том деветстодванаестом, да промисли себе погледом низ виноград што је својом десницом засадио и умјесто мемле да омириши тишину у њему.

Прашњав равничарски шор, румено свитање на далекој црти хоризонта под сунцокретима, послје сивог Београда, замјени Мачва, па Посавина, затим сви заједно мјесто уступише брдима и горју врбаске Босне. Аутобусом до Бањалуке, потом са превозником с малим аутом, с којим се договорише, стриц и најстарији син, да их одвезе мало иза Грахова, преко Бороваче пред границу. Платише у њемачким маркама возачу који их погледа још једном преко рамена подигавши руку у знак поздрава. Гледали су још мало према возилу које се брзо удаљило. Још је минуто двије допирао до њих звук мотора прије него наступи тишина у којој су главну ријеч водили усправни и чврсти борови. Био је крај љетног дана који је започео још у равници.

– Већ се лакше дише. Сјећаш ли се оног ресторана што смо прошли. Поразбијано, затворено. Било је добро, нарочито овако у ово доба године, кад чо’ека пут нанесе, стати у овој ’ладовини, одморити, појести нешто – рече стриц, причајући о старом свратишту за које су знали сви са книнске стране и које се није могло заобићи кад је пут водио у Дрвар, Петровац или горе према Бањалуци. Помињао је ресторан и нека давно прошла времена, можда још могавши позвати у сјећање балончиће ’ладног гемишта како плаве суво грло на неком знојавом заустављању, неке године, а да није деветстодванаеста. Док је изговарао, стриц је гледао према вршцима борова и посљедњим зракама сунца и свему што их је чекало након што падне ноћ. А ноћ их је требала сакрити од погледа док не пређу на другу страну границе.

Ишли су још мало путем, на звук који је најављивао пролазак неког ријетког аута брзо би се склањали у грмље, а онда од посљедње кривине, са које се видио ниже гранични прелаз, нису више ни излазили на пут, већ док се још мало видјело, спустили се низ стрме обронке, заобилазећи у широком луку пункт. Упала су се свјетла, не испуштајући их из вида и хватајући се за дрвеће на стрмини, већ су у току ноћи прешли. Тад су та свјетла, умјесто са висине, гледали горе изнад, у брду. Били су близу првих стрмичких кућа и ту се ућутише до јутра. Ноћ је била топла, стално је нешто гмизало и пуцкetalо у трави која је мирисала као хиљаде зачина, као младост, као срећа. То ће бити јутро без погледа у плочу с годином као у сат и путоказ на којем је знак за крај пута. У том јутру се могло све, све је било на почетку, као да се никад ништа није ни десило, није било силе, ни закона, ни границе која је могла зауставити човјека који је кренуо на пут кући.

Бљеснуо је августовски врели дан и стриц и буразер изађоше окрећући се око себе у једном стрмичком засеоку, па кренуше према аутобуској станици.

– Ђе ћете ви? – заледише се обојица кад их угледа с леђа женски глас.

– На аутобус – одговори мирно стриц, кад се окренуо према старијој жени, која их је пропитљиво посматрала.

– Имате ли куна? – претпостављајући како су се обрели у то јутро на цести, упита жена.

Ова двојица се погледаше, знајући да је жени све јасно.

– Имамо марака – рече стриц, подигавши мало главу па је онда нагло оборивши, знајући да није понудио прави одговор.

– На де – приђе жена вадећи новчаницу од сто куна испод травеже – оставде ми сутра про’сјутра, има она радња са воћем и поврћем на станици аутобуској, кад будеш у граду, не би вам примио марке у аутобусу, а и било би можда сумњиво – рече жена, окрену се и оде према дворишту на чијем је улазу умјесто капије стајала само искривљена љеса.

– Наше чељаде – рече стриц тихо, питавши се једнако како ли их је тако препознала, као да им је на челу писала откуда и како долазе. Видјела се бетонска чекаоница на аутобуској станици. Стигоше до ње брзо. Сунце се већ дигло високо. Било је топло и суво. Стајали су ћутећи, осјећајући се изложенима кад год би неко ауто пролазило, скретали су поглед. Прошло је добрих пола сата кад је из града наишао аутобус који је прошао поред њих у село, окренуо се и мало стајао на тој посљедњој и првој станици. Видјели су како возач излази и пали цигару, утеже се, накашљава, кицошки истеже руке и поправља рукаве, оковратник. Можда у зимском издању носи и кравату.

– Дви до Книна – пружи стриц ону новчаницу гледајући у њу док је возач докторским рукописом исписивао карте.

– Ето га! – фалсетом дрекну шофер у празном аутобусу и пружи карте. Отвори шоферску торбицу која је стајала на табли и брзо је баци назад. Затим потражи по својим џеповима и скупи за кусур. Готово свечано убаци у брзину и аутобус је кренуо.

Гледала су двојица путника кроз прозор цијелим путем. Чували су коментаре за себе. На радију домољубне пјесме. Возач поздравља познанике који долазе у сусрет, свјетлима, некад свирне, а у посебним ситуацијама државничким лаганим дизањем руке, док другом истовремено блица и свира. Ставио је наочаре са оквиром преко пола лица и вожњу завршио на станици у Книну на исти начин како се обратио на почетку – Ето га!

Опсоваше га и стриц и буразер у себи, то његово извјештачено тобож приморско – ето га – театрално поздрављање и кицошко обилажење око аутобуса након што су изашли на предња врата. Кренуше спонтано према робној кући, ваљда још по старој навици и некој запамћеној маршрути од прије. На главној книнској улици било је неуобичајено пуно људи, многи од њих носили су заставе, дјеца до једнога у дресовима националног фудбалског тима, мушкарци у униформама, сви у посебном расположењу.

– Па 'е ли ово... бо'ме смо погодили ка' ћемо доћи – промрси стриц. Погледаше се и наставише уз град. На паркиралишту испред Робне била је постављена бина, свијет је пристизао, чула се музика и галама. Од намјере да замјене новац и купе нешто да имају кад коначно стигну кући, одустали су брзо. Идући до моста, у сусрет су им долазиле колоне људи, у дресовима, униформама, са заставама. Нису познавали никог. Кад би се изашло из сјене дрвореда на сунце као да би човјек закорачио у отворени пламен. Буразер је ишао иза стрица, док су поред њих пролазили слављеници, и гледао у његов наборани врат како се њише и зноји. Продужили су с моста према Ковачићу видећи да је нерадни дан и све радње затворене. За оно што им треба ваљало је доћи идући или неки други дан.

Прошавши Твик и Електру и мотајући кривином поред некадашњег Дизел депоа, изашли су из градске гужве. Понеки ауто би пролазио за град трубивши к'о у свадбеној поворци. Сунце се залијепило на тјеме. Једини хлад бијаде сопствена сјенка на асфалту. Скренули су у Ковачићу и упутили се према Полачи. Не прођоше ни двјестотињак метара, а поред њих успори ауто.

Отвори се прозор и музика која је до тад гласно свирала, смањи се, а глас који изађе довикну – Ди ћете!?

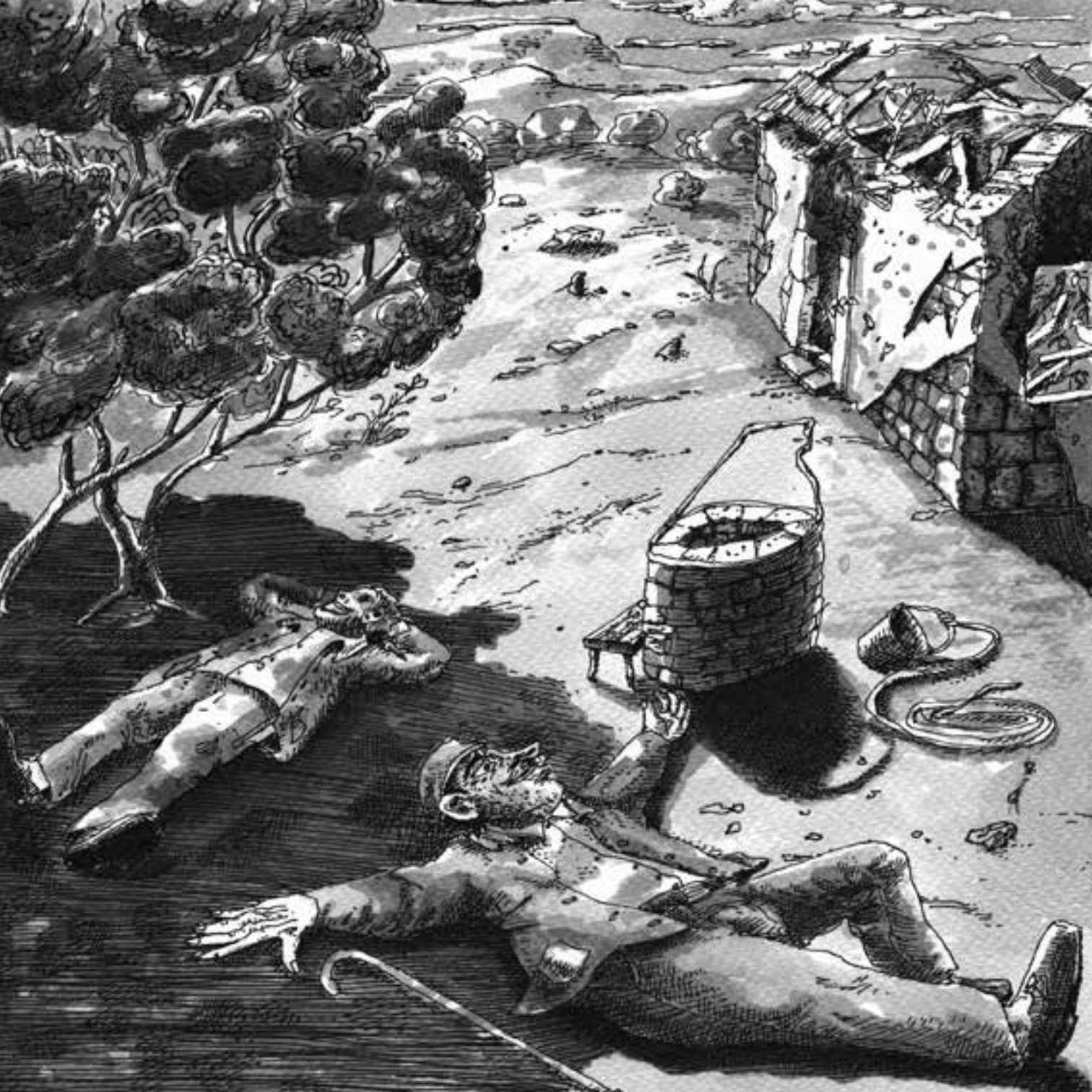
– На Полачу – одговори буразер, а возач онда прикочи и позва их руком да уђу.

Стриц показа руком да ће он сјести иза и након пар тренутака кренуше. Крчић је пресушио и огољена стијена низ коју пада слап је пржена на сунцу личила на суву грабову цјепку. Возач није причао и одврну музику јаче чим су ухватили брзину.

– Нисте на прослави? – брзим покретом смањи радио прије но што упита. Буразер оцијени да у тој брзо изазваној паузи од музике треба дати одговор и рече – Били смо.

Возачу је то било довољно, наставио се радио програм, врло сличан оном што се са разгласа чуо испред Робне. Цеста је била празна, већ су грабили преко Мале Полаче, стриц је гледао према Динари и присјети се да тог јутра није назвао добро јутро крају радова које је Г. Г. обиљежио пригодном плочом на ластавици. Динару није било брига за ту годину ни за Г. Г. ни за стрица, ни за музику која је трештила цијелим путем. Ни за зној који је цурио низ врат, груди, образе.

– Ето га – таман што је стриц помислио на јутрошњег возача, огласи се њихов добротинитељ зауставивши се преко пута запаљеног Дома. На некадашњој гостиони вијорила се застава. Оде ауто, а њих двојица полако поред капеле и наше куће у Турић. Стадоше ту пред братовом му кућом не рекавши ништа. Ђутила је и она, без крова и прозора, пред оним што је зидао.

Пала је ноћ на тај дан. Дан кад се стриц напио воде на својој густерни и легао у ’лад на коларицу и није хтио ништа ни да једе од оног што су још у равници спремили за пут. Остао је тако и кад је пала ноћ и љетно небо се окитило звијездама. Гледао је у ноћни свод, ћутио тишину и мирисе у пустом селу.

– ’Ђе припадамо, ’ђе смо пристали? – упита сина и звијезде на небу.

Буразер што је лежао поред њега ћутио је не знајући одговор, питајући се исто.

Ђићу Шпири,
У Тутушима 1998. године

БИЉЕШКА О ПИСЦУ

Александар Тутуш је српски књижевник, приповједач и есејист, избјегличке генерације, рођен у Книну 06.09.1974. у породици свештеника Саве Тутуша.

Основну школу као службеничко дијете, похађао је у Ђеврскама и Дицму, средњу у Сињу, Книну и Београду. Дипломирао је философију на Универзитету Црне Горе.

Пише о унивезалном појму невиности, без обзира на национално и вјерско поријекло. Објавио је до сад романе **671** (Бернар, Београд 2018.), **Молитва под морем** (Бернар, Београд 2019.) и **Тунел** (Чигоја, Београд 2021.)

Објављује есеје и колумне на разним блогovima и интернетским порталима. Живи и ради између Даблина и Книна.

САДРЖАЈ

Почиваљка	7
Обећање	13
Плетенице	19
Марија	25
Душанка.....	33
Вук.....	37
Крст на граници	43
Прстен у пржини.....	49
Снијег за Петровдан	59
Кромпир	68
Јазавац.....	75
Хајдук	81
На пазару у Шибенику.....	91
Змијски цар.....	97
Пут у Бахмут	105
Добра лука.....	124
Сабор.....	131
Равница.....	135